

## บทความวิจัย

**ศึกษาหลักเกณฑ์การกำหนดขอบเขตของปิอะฮ์ตามทัศนะอุละมาฮ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์**

นัศรุลลอฮ์ หมดตะพงค์\*

อับดุลเลาะ การีน\*\*

## บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์ในการกำหนดขอบเขตของปิอะฮ์ตามทัศนะอุละมาฮ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์โดยใช้หลักการอุลุมุลหะดีษ หลักการอุศูลุลฟิกฮ์ และหลักการอัลตัรฎีห์ ผลการศึกษาพบว่า การกำหนดขอบเขตของปิอะฮ์ตามทัศนะอุละมาฮ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์พบว่าเป็นไปภายใต้ 9 หลักเกณฑ์ ได้แก่ 1) ปิอะฮ์ หมายถึงทุกการอุตริกรรมในเรื่องศาสนา แม้เป็นการดีความ หรือทัศนะส่วนบุคคล 2) ทุกปิอะฮ์ ในทางศาสนาล้วนถือเป็นความหลงผิด 3) ปิอะฮ์ คือสิ่งที่ไม่มีหลักฐานใดๆทางศาสนาให้การรับรอง 4) ทุกอิบาดะฮ์ที่อ้างอิงมาจากหะดีษฎะอ์อิฟฎิดัน หรือหะดีษเมาฎูอ์ยัอมถือเป็นปิอะฮ์ 5) คำพูดหรือการกระทำใดๆที่มาจากเศาะฮาบะฮ์ท่านหนึ่งหากไม่ขัดแย้งกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์ที่ถูกต้อง และไม่พบว่าขัดแย้งกับสายรายอื่นๆ สิ่งนั้นย่อมอนุญาตให้เห็นต่าง และจะตัดสินเป็นปิอะฮ์ไม่ได้ 6) ทุกอิบาดะฮ์ที่ได้รับการยืนยันทางศาสนาให้ปฏิบัติในลักษณะเปิดกว้าง (อุมุม) หากนำไปปฏิบัติในลักษณะเจาะจง (มุกัอยยัด) โดยไม่มีหลักฐานใดๆทางศาสนาบอกไว้ สิ่งนั้นย่อมถือเป็นปิอะฮ์ 7) รูปแบบอิบาดะฮ์ใดๆที่ท่านเราะสูล ﷺ ละเว้น แม้ด้วยเหตุผลที่น่าจะกระทำ อีกทั้งไม่มีอุปสรรคอันใดขัดขวาง การละเว้นกรณีเช่นนี้ถือว่าการละเว้นสิ่งนั้น ถือเป็นสุนนะฮ์ และการฝ่าฝืนกระทำถือเป็นปิอะฮ์ 8) ปิอะฮ์เป็นการเจตนาเพื่อเข้าใกล้ต่ออัลลอฮ์ ﷻ อาจเกิดขึ้นได้ทั้งด้วยการกระทำ หรือการละเว้น และ 9) ทุกการอิบาดะฮ์ หรือมุอามะลาต หรืออาดาต (ประเพณี) ที่ไม่ปรากฏรูปแบบในศาสนบัญญัติ หากปฏิบัติโดยมีเจตนาเพื่อเป็นการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ สิ่งนั้นย่อมถือเป็นปิอะฮ์

**คำสำคัญ :** ปิอะฮ์ อุละมาฮ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์

\* นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (PSU) วิทยาเขตปัตตานี E-mail : nasrullah1766@gmail.com

\*\* รองศาสตราจารย์ ดร. (สาขาวิชาอิสลามศึกษา) อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (PSU) วิทยาเขตปัตตานี E-mail : kabdulla@bunga.pn.psu.ac.th.

## RESEARCH

***Criteria for Determining Bid'ah from a Perspective of 'Ulamā' of Ahl al-Sunnah****Nasrullah Madtapong\***Abdullah Karina\*\****Abstract**

This paper aims to study the criteria for determining Bid'ah from a perspective of 'Ulamā' of Ahl al-Sunnah. It is a qualitative research work, which collects data from relevant documents and literatures. and analyzes the data by resorting to the principle of Hadith Science, Islamic Jurisprudence and Tarjīh. The finding show that the criteria to determine a boundāry of Bid'ah from a perspective of 'Ulamā' of Ahl al-Sunnah there are 9 elements as follows: 1) every Bid'ah is a deviant act; 2) Bid'ah has no valid religious basis; 3) all Ibadah that derives from a very weak hadith or Hadith Madhua' is a Bid'ah ; 4) a word or an act that comes from Prophet's companion is allowed to be debatable but it is not concluded to be a Bid'ah if it does not contradict with al-Qur'ān and Sunnah; 5) all Ibadah that is agreed religiously to be practiced in a general sense ('Umūm) is considered to be a Bid'ah if it is practiced in a specific purpose (Muqayyad) without any valid sources; 6) any form of Ibadah that Prothet ~~se~~ omits, even though there is a good reason to practice or there is no obstacle (not to practice), is considered to be sunnah and its violation is considered as Bid'ah ; 7) Bid'ah means any innovation in religion including interpretation and individual perspective; 8) Bid'ah is an intention to get closed to Allah, which can happen in form of an act of doing and omission; and 9) all Ibadah, Muāmalāt, and Adāt (tradition) that has no form in religious legislation is considered as a Bid'ah if it is practiced with an intention to worship Allah.

KeyWords: Bid'ah , 'Ulamā' of Ahlul Sunnah

---

\* Ph.D. Candidate ( al-Quran and al-Hadith), College of Islamic Studies, Prince of Songkla University (PSU), Pattani Campus

\*\* Associate Professor Ph.D. (Islamic Studies) Advisor, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University (PSU), Pattani Campus. (E-mail : [kabdulla@bunga.pn.psu.ac.th](mailto:kabdulla@bunga.pn.psu.ac.th)).

## บทนำ

บทบัญญัติต่างๆทางศาสนาของอิสลามได้ถูกกำหนดมาอย่างถูกต้อง และสมบูรณ์แบบแล้วจากอัลลอฮ์ ﷻ โดยผ่านวะหีย์ของพระองค์ คือ อัลกรุอาน และสุนนะฮ์ ดังระบุในอายะฮ์ที่ว่า

﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾ (سورة المائدة : 3)

ความว่า “วันนี้ข้าได้ให้สมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งศาสนาของพวกเจ้าและข้าได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งความกรุณาเมตตาของข้า และข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้าแล้ว”(สุเราะฮ์อัลเตอาบะฮ์: 3)

ส่วนสิ่งต่างๆที่ถูกอุทริกรรมขึ้นมาในภายหลัง หรือปิดอะฮ์นั้นถือเป็นกิจการที่ไม่ถูกต้อง และมีผลร้ายในทางศาสนา ดังปรากฏหลักฐานจากคัมภีร์อัลกรุอาน และสุนนะฮ์ถึงข้อห้าม และตำหนิต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความผิดนี้

(( وَإِنَّا كُنْمُ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ , فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ ضَلَالَةٌ )) (أخرجه ابوداود ، 2009 : 4607 ، الترمذي ، 1983 : 2676 )

ความว่า “พวกท่านจงระวังการอุทริในกิจกรรมต่างๆ(ทางศาสนา)เพราะทุกสิ่งที่ถูกอุทรินั้นเป็นปิดอะฮ์ และทุกปิดอะฮ์เป็นความหลงผิด” (บันทึกโดย Abū Dawūd, 2009: 4607, al-Tirmidhī, 1983 : 2676)

แต่เป็นที่น่าวิตกยิ่งที่ยังมีบุคคลอีกมากมายในสังคมมุสลิมที่ขาดความเข้าใจอย่างถูกต้องต่อความหมายที่แท้จริง และอันตรายของปิดอะฮ์ อีกทั้งมีผู้รู้ศาสนาบางกลุ่มพยายามตีความ หรืออธิบายคำๆนี้ที่ล่อไปทางบิดเบือน และสนับสนุนแนวความคิดของตนเอง กระทั่งทำให้สังคมเกิดความสับสน และถูกปิดกั้นจากความเข้าใจอันถูกต้องที่พึงได้รับ อีกทั้งยังเป็นการขยายข้อความเชื่อที่บิดเบือน และการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆมากมายอันเป็นปิดอะฮ์ที่เคยสืบทอดต่อกันมาจากรั้งอดีตโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ให้คงมีอยู่ และแพร่หลายต่อไปในสังคม

จากปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาวิจัยในประเด็นความหมาย ข้อตัดสินของปิดอะฮ์ และหลักเกณฑ์การให้ความหมายปิดอะฮ์ในทัศนะอุละมาอ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์ขึ้นเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจอันถูกต้องในประเด็นดังกล่าวที่กว้างขวางต่อไป

## วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์ในการกำหนดขอบเขตของปิดอะฮ์ตามทัศนะอุละมาอ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์

## ความสำคัญและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงความหมาย ประเภท และข้อตัดสิน (หุกม) ของปิดอะฮ์ในทัศนะอุละมาอ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์
2. ทราบถึงหลักเกณฑ์การให้ความหมายของปิดอะฮ์ในทัศนะอุละมาอ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์

## วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักการอุปมาอุปไมย หลักการอุปนัย และหลักการตรึง

## ผลการศึกษา

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การกำหนดขอบเขตของปิอะฮ์ตามทัศนะอุละมาฮ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์ โดยศึกษาจากคัมภีร์อัลกุรอาน สุนนะฮ์ และทัศนะนักวิชาการมุสลิม พบว่าปิอะฮ์ทางภาษา หมายถึงสิ่งหนึ่งที่ถูกริขึ้นใหม่ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต ส่วนทางวิชาการหมายถึงสิ่งที่ถูกริขึ้นใหม่ในเรื่องศาสนาโดยปราศจากหลักมูลฐาน (อุซูล) โดยให้การรับรอง (al-Khalil bin Ahmad, 2003 : 2/54) ปิอะฮ์ในทางศาสนามี 2 ประเภทได้แก่ ปิอะฮ์ด้านอะกีดะฮ์ และปิอะฮ์ด้านอิบาดะฮ์ มีข้อตัดสิน (หุกม) ทั้งระดับ หะรอม และมักรูห์ ส่วนหลักเกณฑ์การกำหนดขอบเขตของปิอะฮ์ตามทัศนะอุละมาฮ์อะฮ์ลุลสุนนะฮ์พบว่ามี 9 ประการ ดังนี้

(1)ทุกปิอะฮ์ในทางศาสนาล้วนถือเป็นความหลงผิด

ได้จากหะดีษของท่านนบี ﷺ ซึ่งรายงานจากอัลอิรบาฏ อิบน์ซารียะฮ์ ว่า :

(( صَلَّى بَنَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْفَجْرِ ، ثُمَّ وَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ ، وَوَجَلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ ، فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُوَدَّ ع ، فَأَوْصَيْنَا ، فَقَالَ : إِنَّهُ مِنْ بَعْشٍ مِنْكُمْ فَسَبَّرِي اخْتِلَافًا كَثِيرًا ، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي ، وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَدِّدِينَ بَعْدِي ، فَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ ، فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ ضَلَالَةٌ )) (أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ : 1983 : 2676)

ความว่า “ขณะที่เราได้ร่วมละหมาดพร้อมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ในวันหนึ่ง ท่านได้หันหน้ามายังเรา และให้อีวาทแก่เราด้วยอีวาทที่กินใจยิ่งกระทั่งทำให้หลายดวงตาต้องแดงกล่ำ และหลายหัวใจหวนสะท้าน มีบุคคลหนึ่งกล่าวขึ้นว่า “โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ เสมือนว่าฉันคือคำอีวาทอาลา ดังนั้นขอท่านจงได้สั่งเสียพวกเราด้วยเถิด” ท่านจึงกล่าวว่า “นั่นคือพวกท่านคนใดมีชีวิตอยู่ในกาลต่อไป เขาก็จะได้เห็นการแตกแยกอย่างมากมาย ดังนั้นขอพวกท่านจงปฏิบัติตามสุนนะฮ์ของฉัน และสุนนะฮ์ของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ (ทั้ง4) ผู้เที่ยงธรรมจงยึดมั่นมันเอาไว้ และกตมันไว้ให้แน่นด้วยพันagram พวกท่านจงระวังการอุตริในกิจกรรมต่างๆ(ทางศาสนา)เพราะทุกสิ่งที่ถูกอุตรินั้นเป็นปิอะฮ์ และทุกปิอะฮ์เป็นความหลงผิด” (บันทึกโดย al-Tirmidhi, 1983 : 2676) (al-Albānī, 1988 : 2549)

อิบนุเราะญับ อธิบายหะดีษในข้อความ “ทุกปิอะฮ์เป็นความหลงผิด” ว่าเป็นถ้อยคำหนึ่งที่รัดกุมและครอบคลุมทุกอย่าง มันคือหลักมูลฐานหนึ่งอันสำคัญทางศาสนา (Ibn Rajab, 1998 : 2/128) เหมือนกับอีกถ้อยคำหนึ่งในหะดีษดังที่ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

(( مَنْ أَحَدَّثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ )) (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ : 1990 : 2697 ، وَمُسْلِمٌ : 1981 : 1718)

ความว่า : “ผู้ใดอุตริสิ่งหนึ่งขึ้นใหม่ในเรื่องราวเกี่ยวกับกิจการ(ศาสนา)ของเรา ซึ่งจริงๆแล้วมิใช่มาจากมันสิ่งนั้นย่อมไม่ถูกยอมรับ” (บันทึกโดย al-Bukhārī, 1990 : 2697, Muslim, 1991 : 1718)

ดังนั้นหากผู้ใดอุตริสิ่งหนึ่งขึ้นแล้วเชื่อมโยงเป็นเรื่องศาสนา ทั้งที่ไม่มีหลักฐานที่สามารถอ้างอิงกันได้เลย สิ่งนั้นย่อมถือเป็นความหลงผิด ไม่เกี่ยวกับศาสนาเลย มิว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาความเชื่อ การปฏิบัติคำพูดต่างๆที่เปิดเผยหรือไม่เปิดเผยก็ตาม

อัลชาฎิบีได้อธิบายโดยอ้างคำพูดของอิมามมาลิก ที่ว่า “บุคคลใดอุตริปิอะฮ์หนึ่งขึ้นใหม่ในอิสลาม โดยเห็นว่ามันเป็นสิ่งที่ดี การทำเช่นนั้นเท่ากับเป็นการกล่าวอ้างว่ามุฮัมมัด ﷺ ทรงแสดงการเป็นศาสนทูต (al-Shāṭibī, 2000 : 1/62) ทั้งนี้เพราะอิมามมาลิกได้ยึดหลักฐานจากคำตรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ในอายะฮ์ที่ว่า :

﴿أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾  
(سورة المائدة: 3)

ความว่า “วันนี้ข้าได้ให้สมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งศาสนาของพวกเจ้าและข้าได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งความกรุณาเมตตาของข้า และข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้าแล้ว” (สุเราะฮ์อัลเตอาบะฮ์ : 3)

ซึ่งแสดงว่าบุคคลที่จงใจอุตริสิ่งใดๆขึ้นมาในเรื่องราวทางศาสนานั้นย่อมเข้าข่ายการกระทำที่เป็นบิดอะฮ์ ดังอิบนุอะฏอห์ ขยายความการอธิบายข้างต้นว่า “แสดงว่าอิหม่ามมาลิกนั้นมีจุดยืนที่รังเกียจลดทอนทุกการอุตริกรรม แม้เป็นการจงใจอุตริกรรมในเรื่องหนึ่งๆที่ดีก็ตาม” (Ibn Wadhah, 1996 : 94)

นอกจากนั้นอุละมาอ์อีกท่านหนึ่ง คืออัลซุกัยรีย ก็ยังได้ตอกย้ำในเรื่องเดียวกันนี้ว่า “ทุกๆบิดอะฮ์นั้นล้วนเป็นความหลงผิด ดังที่ท่านเราะฮ์ลุล ❸ และบรรดาเศาะฮาบะฮ์ของท่านกำหนดไว้ ซึ่งเรามีอาจเปลี่ยนแปลง เบี่ยงเบน หรือตีความสิ่งที่ท่านเราะฮ์ลุล ❸ กล่าวว่ามีความหลงผิด และอยู่ในรณนั้นว่ามันเป็นสิ่งที่พึงยอมรับได้” (al--Qushairī, 1974 : 15)

จากอายะฮ์ หะดีษ และคำอธิบายของอุละมาอ์ข้างต้นจึงเป็นที่มาของหลักเกณฑ์ที่ว่า ทุกๆการอุตริกรรม (หรือบิดอะฮ์) อันหมายถึงการจงใจต่อเติมหรือตัดทอนสิ่งใดๆก็ตามขึ้นมาในเรื่องราวทางศาสนา ภายหลังจากบทบัญญัติต่างๆของมันได้สมบูรณ์แล้วนั้น ทั้งหมดล้วนเป็นความหลงผิดที่พึงระวัง

(2) บิดอะฮ์ คือสิ่งที่ไม่ใช่หลักฐานใดๆทางศาสนาให้การรับรอง

คำว่าหลักฐาน(อุศูล)หมายถึง หลักฐานทางศาสนาที่ได้มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลสุนนะฮ์ที่ถูกต้อง และแนวทางของชนยุคแรกของอุมมะฮ์(หรือสะลัฟ)ยึดถือมาทั้งที่เกี่ยวกับหลักความเชื่อ และการปฏิบัติ

อิบนุตัยมียะฮ์กล่าวว่า “แท้จริงสิ่งที่พึงปฏิบัติตามในการพิสูจน์ข้อตัดสินต่างๆของอัลลอฮ์ ❷ ก็คือกิตาบุลลอฮ์ สุนนะฮ์ของท่านเราะฮ์ลุล ❸ และแนวทางของบรรดาชาวสะลัฟยุคแรก ไม่อนุญาตให้นำสิ่งอื่นมิว่าในรูปแบบของตัวบท หรือการสังเคราะห์ใดๆที่นอกจากทั้งสามหลักฐานดังกล่าวนี้มาพิสูจน์ข้อตัดสิน (หุกม)หนึ่งๆในทางศาสนา”(Ibn Taymīyah, 1948 : 2/693–694)

อัลซุกัยรียกล่าวว่าเช่นกันว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดมีสิทธิประดิษฐ์บทบัญญัติทางศาสนาขึ้นมาด้วยความคิดที่ไม่มีหลักฐานหนึ่งๆบ่งชี้เอาไว้ได้ เพราะตัวของมันเองคือบิดอะฮ์ และทุกสิ่งที่ไม่ใช่หลักฐานใดๆบ่งชี้ไว้มันก็คือบิดอะฮ์ด้วย” (al-Shātibī, 2000 : 2/262)

ทั้งนี้บิดอะฮ์ส่วนใหญ่หรือแทบทั้งหมด ผู้กระทำมักอ้างว่ามีหลักฐานหรือไม่ก็อ้างว่าเป็นไปในการอบทางศาสนา ทั้งที่เหล่านั้นล้วนเป็นข้ออ้างที่ไม่ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น

การอ้างอัลกุรอานบางอายะฮ์เป็นหลักฐานโดยเข้าใจความหมายที่ผิดเพี้ยนแตกต่างไปจากความเข้าใจของบรรดาสะลัฟ หรือนักวิชาการดั่งที่นาเชื่อถือ เช่นกรณีการกล่าวว่าสามารถร่วมกันซิกิรเป็นกลุ่มได้โดยอ้างคำตรัสของอัลลอฮ์ ❷ ที่ทรงกล่าวถึงนบีมุซาและนบีสารูณที่ว่า

﴿كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا، وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا﴾ (سورة طه : 33-34)

ความว่า “เพื่อเราจักได้ถวายเป็นเครื่องสรรเสริญต่อพระองค์ท่านอย่างมากมาย และเราจักได้รำลึกถึงพระองค์ท่านอย่างมากมาย” (สุเราะฮ์ฮุอฮา : 33–34)

การอ้างหะดีษต่างๆที่เศาะหี้ห์ด้วยความเข้าใจที่ผิดเพี้ยนแตกต่างไปจากความเข้าใจของบรรดาสะลัฟ หรือนักวิชาการอธิบายหะดีษที่น่าเชื่อถือ เช่นกรณีการอ้างว่าสามารถชกิริด้วยการกล่าวแต่คำว่า “อัลลอฮฺ อัลลอฮฺ” โดยอาศัยการอ้างตัวบทหะดีษที่ว่า

(( لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ اللَّهُ )) (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ 1991 : 148)

ความว่า “วันอาสานจะไม่บังเกิดขึ้นจนกว่าจะไม่มีใครกล่าวคำว่า อัลลอฮฺ อัลลอฮฺ” (บันทึกโดย Muslim, 1991 : 148)

การอ้างหะดีษต่างๆที่ฎะอียะฮ์หรือเมาฎูอ์โดยคิดว่าเป็นหะดีษเศาะหี้ห์ หรือการนำหะดีษดังกล่าวไปใช้ โดยขาดความรู้ที่ถูกต้อง

การอ้างอะฮฺาร ซึ่งนำมาจากชาวสะลัฟบางท่าน ซึ่งบางเรื่องเป็นข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง หรือบางเรื่องเป็น ข้อมูลที่ขัดแย้งกับการปฏิบัติจริงของบรรดาสะลัฟทั้งหลาย เช่นกรณีการอ้างว่าสามารถลบล้างหลุมสุสานได้ โดยอาศัยการอ้างอะฮฺารในระดับมุนกัรบทหนึ่ง ซึ่งรายงานจากอบูอัยยูบ อัลอันศอรียฺว่าเขาเคยมาเยี่ยมหลุม สุสานของท่านนบี ﷺ และแนบแก้มของเขากับหลุมสุสานนั้น

และกรณีการอ้างว่าสามารถปักกิ่งอินทผลัมบนหลุมสุสานโดยการอ้างบทรายงานจากบุรียดะฮ์ อิบ นุอัลหุศัยบ์ที่ได้สังเวยก่อนตายให้นำกิ่งอินทผลัมจำนวน 2 กิ่งไปปักไว้บนหลุมสุสานของเขา ซึ่งอิบนุบาซได้ก ล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “บรรดาเศาะฮาบะฮ์ อาทิผู้เป็นเศาะลัฟะฮ์ท่านต่างๆมิเคยปฏิบัติเช่นนั้นเลย ทั้งๆที่พวกเขา เข้าใจสุนนะฮ์ดียิ่งกว่าตัวของบุรียดะฮ์เองเสียอีก จึงเป็นข้อสังเกตุที่พึงตระหนักอย่างยิ่ง”(ดู Ibn Hajar, 1959 : 1/418)

จากหลักเกณฑ์นี้บ่งบอกว่า เรื่องราวหรือการปฏิบัติใดๆในทางศาสนา ที่ไม่ถูกรับรองโดยหลักฐาน (หรืออตุล) ที่ใช้อย่างอิงในทางบทบัญญัติ อันหมายถึงอัลกุรอาน อัลสุนนะฮ์ที่ถูกต้อง และแนวทางของชนยุค แรกของอุมมะฮ์(หรือสะลัฟ) แล้ว ทั้งหมดนั้นล้วนเข้าข่ายสิ่งที่เป็นบิดอะฮ์

(3) ทุกอิบาดะฮ์ที่อ้างอิงมาจากหะดีษฎะอียะฮ์ผิดดัน หรือหะดีษเมาฎูอ์ย่อมถือเป็นบิดอะฮ์

กล่าวคือหลักฐานเดิมในเรื่องอิบาดะฮ์ต่างๆนั้นก็คือ “อัลเตกียะฮ์” อันหมายถึงก่อนที่จะเริ่มทำ การใดต้องร้องร่อคำสั่งใช้ทางศาสนาที่ชัดเจนเสียก่อนและมีอาจให้การยืนยันในข้อตัดสิน(หรือหุกม)ทั้งหลายได้ นอกจากต้องอาศัยหลักฐานที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับในทางศาสนาเสียก่อน

อิบนุตัยมียะฮ์ กล่าวว่า “หลักฐานเดิมในเรื่องอิบาดะฮ์ คือเป็นที่ต้องห้าม และยับยั้ง โดยสามารถ ปฏิบัติได้เฉพาะสิ่งที่มีมาจากศาสนบัญญัติเท่านั้น” (Ibn Taymīyah, 1948 : 1/269) และจากการศึกษาหลักฐาน ต่างๆทางศาสนาทำให้เราทราบว่าบรรดาอิบาดะฮ์ต่างๆที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดหรือส่งเสริมให้ปฏิบัติ นั้น ย่อมไม่มีสิ่งใดพิสูจน์ได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกใช้จริงหรือไม่ นอกจากต้องดูในบทบัญญัติเท่านั้น เพราะทั้งข้อใช้หรือข้อ ห้ามก็คือสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงบัญญัติ เช่นกันอิบาดะฮ์ก็จำเป็นต้องเป็นคำสั่งใช้ แต่หากพิสูจน์แล้วว่ามันมิได้ถูกใช้ก็ ย่อมถือเป็นอิบาดะฮ์จริงๆไม่ได้ และมีอาจถือเป็นบทบัญญัตินอกจากสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดเท่านั้น

มีฉะนั้นอาจเข้าข่ายความผิดในความหมายอายะฮ์ที่ว่า

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ ﴾ (سورة الشورى : 21)

ความว่า “หรือว่าพวกเขามีภาคีต่าง ๆ ที่ได้กำหนดศาสนาแก่พวกเขา ซึ่งอัลลอฮ์มิได้ทรงอนุมัติ” (สูเราะฮ์อัลชูรอ : 21)

อิบนุอัลกัอยยิมกล่าวตอกย้ำในทำนองเดียวกันว่า “หลักฐานเดิมในเรื่องอียาตัต คือการโมฆะ นอกจากสิ่งที่ยัลลอฮ์ และศาสนทูตของพระองค์กำหนดให้ปฏิบัติเท่านั้น” (Ibn al-Qayyim, 1976 : 1/344)

ฉะนั้นจึงไม่อนุญาตให้ตัดสินการกระทำอะมัลใดๆว่าเป็นสิ่งที่ชอบ (มุสตะหับ) หรือบักใจเชื่อว่าเป็นสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ด้วยการอ้างเพียงหะดีษหนึ่งที่มีอาจยืนยันได้ว่าเป็นหะดีษของท่านนบี ﷺ จริงๆ

อิบนุตัยมียะฮ์ยังกล่าวอีกว่า “มีบรรดานักวิญญ์ปัญหาศาสนามากมายทั้งยุคแรก (สะลัฟ) และยุคหลัง (เคาะลัฟ) ที่ได้กล่าวหรือกระทำในบางสิ่งที่เป็นบิดอะฮ์ โดยไม่ทราบว่ามันคือบิดอะฮ์ หรือเข้าใจหะดีษฎะอ์ฟผิดคิดว่าเป็นหะดีษเคาะหีห์” (Ibn Taymīyah, 1995 : 19/191) ในเรื่องบทบัญญัติศาสนาจึงไม่อนุญาตให้อาศัยเพียงหะดีษฎะอ์ฟซึ่งมิใช่หะดีษที่อยู่ในระดับเคาะหีห์หรือหะลันมาเป็นหลักฐาน และไม่มีบรรดาอิมามท่านใดเลยที่อนุญาตให้อาศัยหะดีษฎะอ์ฟมากำหนดทุกมวญิบหรือมุสตะหับ หากใครยังกล่าวเช่นนั้น เขาย่อมขัดแย้งกับมติเอกฉันท์ของบรรดาอุละมาฮ์

ดังตัวอย่างเช่นกรณีทัศนะของนักวิชาการบางกลุ่มที่เห็นชอบกับการอ่านดุอาอ์กุนุตเป็นประจำในละหมาดศุบห์ ทั้งที่ไม่หลักฐานใดเลยที่ยืนยันว่าเป็นหะดีษเคาะหีห์จริงๆจากท่านนบี ﷺ นอกจากหะดีษในระดับฎะอ์ฟเท่านั้น (ดู *al-Lajnah al-Da'imah*, 2003 : 7/46)

จากหลักเกณฑ์นี้บ่งบอกว่าอียาตอะฮ์ใดๆก็ตามนำมาปฏิบัติกันโดยอาศัยการอ้างอิงหลักฐานมาจากหะดีษที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นที่ยอมรับให้นำเป็นหลักฐานได้ อาทิเช่นอ้างมาจากหะดีษฎะอ์ฟ หรือหะดีษเมาญูเท่านั้น ตามหลักเกณฑ์นี้ย่อมถือว่าการปฏิบัติอียาตอะฮ์เหล่านั้นเป็นบิดอะฮ์ทั้งสิ้น

(4) คำพูดหรือการกระทำใดๆที่มาจากเศาะฮาบะฮ์ท่านหนึ่งหากไม่ขัดแย้งกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์ที่ถูกต้อง และไม่พบว่าขัดแย้งกับสายรายอื่นๆ สิ่งนั้นย่อมอนุญาตให้เห็นต่าง แต่จะตัดสินว่ามันเป็นบิดอะฮ์ไม่ได้

เนื่องเศาะฮาบะฮ์ทั้งหลายล้วนอยู่ในฐานะผู้สนองคำสั่งของท่านนบี ﷺ ในเรื่องศาสนา พวกเขาย่อมทราบดีถึงความประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ผ่านการสั่งสอนทางวาจาของท่านนบี ﷺ บนความรู้แจ้งและความเข้าใจต่อบริบทต่างๆของตัวบทกฎหมายและปัญหาต่างๆของสภาพการณ์ ซึ่งแตกต่างกับมุสลิมในยุคอื่นจากเศาะฮาบะฮ์ (al-Shātibī, 2000 : 3/307)

อิบนุตัยมียะฮ์กล่าวว่า “มติฉันท์ของพวกเขา(บรรดาเศาะฮาบะฮ์)ถือเป็นความถูกต้องอันพิสุทธิ์หนึ่ง แม้พวกเขาจะมีความเห็นขัดแย้งแตกต่างออกไปมากมาย แต่คำตอบที่ถูกต้องก็มีได้หลุดออกไปจากหมู่พวกเขา ซึ่งสามารถหาความถูกต้องนั้นจากทัศนะของคนใดคนหนึ่งของพวกเขาได้ และการจะตัดสินว่าทัศนะใดๆของพวกเขาผิดจึงมิอาจทำได้จนกว่าจะทราบถึงหลักฐานบ่งบอกจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ถึงข้อผิดพลาดนั้นเสียก่อน”(Ibn Taymīyah, 1995 : 13/24) ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าการแสดงทัศนะหรือการตัดสินปัญหาใดๆของตามของบรรดาเศาะฮาบะฮ์ล้วนมีเหตุผลที่พึงรับไว้พิจารณาทั้งสิ้น

ดังคำกล่าวของอิบนุอัลกัอยยิมที่พูดถึงเรื่องนี้ว่า “การตัดสินที่มาจากพวกเขาคนหนึ่งนั้นล้วนมีได้หลุดออกไปจากกรอบของเหตุผล 6 ประการต่อไปนี้เลย คือ (1) เป็นการตัดสินที่พวกเขาคนใดคนหนึ่งได้ยืมมาจากท่านนบี ﷺ (2) เป็นการตัดสินที่พวกเขาคนใดคนหนึ่งได้ยืมต่อมาจากบุคคลหนึ่งที่ได้อินมาจากท่านนบี ﷺ (3) เป็นการตัดสินที่พวกเขาคนใดคนหนึ่งเข้าใจมาจากท่านนบี ﷺ ซึ่งเรามิทราบเหตุผลที่แท้จริงได้ (4) เป็นสิ่งที่พวกเขาทั้งหลายเห็นอาจเห็นพ้องและตัดสินเหมือนกัน แต่การตัดสินที่ถึงมายังเราอาจเป็นเพียงถ้อยคำของเศาะฮาบะฮ์คนใดคนหนึ่งเท่านั้น (5) เป็นการตัดสินอันเกิดจากความรู้อันลึกซึ้งทั้งในด้านภาษาและจุดมุ่งหมายของคำพูดหนึ่งๆซึ่งเราอาจเข้าใจไม่ถึง รวมถึงหลักฐานในสภาพแวดล้อม เรื่องราวต่างๆที่พวกเขาได้พบเห็นเรียนรู้ ได้ยิน และสัมผัสโดยตรงจากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมในบรรยากาศของการประทานวะหฺยูในช่วงเวลาอัน

ยาวนานกับท่านนบี ﷺ หรือเห็นการตีความหมายสู่การปฏิบัติจริงของท่าน ซึ่งเป็นความเข้าใจที่เราเองอาจเข้าถึง ซึ่งหากอยู่ในกรอบของ 5 ประการแรกนี้ การตัดสินนั้นถือเป็นหลักฐานที่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม และ (6) เป็นการตัดสินของเศาะฮาบะฮ์บางคนที่อาจเข้าใจผิด หรือเข้าใจเจตนาของท่านนบี ﷺ เป็นอย่างอื่น ซึ่งหากการตัดสินในอยู่ในประการหลังนี้ก็ไม่สามารถอ้างเป็นหลักฐานได้ (Ibn al-Qayyim, 1976 : 4/137-138)

แต่หากคำพูดหรือการปฏิบัติของเศาะฮาบะฮ์ท่านหนึ่งๆขัดแย้งกับตัวบทหลักฐานใดๆ หรือขัดแย้งกับเศาะฮาบะฮ์คนอื่น ๆ กรณีนี้ให้ยึดถือตามที่ปรากฏในอัลกุรอานและสุนนะฮ์เป็นข้อยุติ หรืออาจเรียกคำพูดที่ขัดแย้งกับทั้งสองนั้นว่าเป็นปิอะฮ์ที่ยอมได้ ดังตัวอย่างคำพูดหรือการปฏิบัติของเศาะฮาบะฮ์บางคน เช่น การปฏิบัติของอิบนุอุมร์ที่อาบน้ำละหมาดโดยใช้น้ำล้างถึงภายในดวงตาด้วย และรายงานจากอิบนุอุมร์ที่ระบุว่าท่านลูบที่ต้นคอในการอาบน้ำละหมาดโดยอ้างว่าต้นคอเป็นตำแหน่งที่ถูกผูกด้วยโซ่ตรวนในวันกียามะฮ์ แม้มีนักวิชาการบางกลุ่มอาจเห็นชอบด้วยในกรณีทั้งสอง แต่อีกมากมายกลับมีทัศนะว่าบรรดาเศาะฮาบะฮ์ส่วนใหญ่มิได้อาบน้ำละหมาดในลักษณะนั้น หรือตัวอย่างการปฏิบัติของอิบนุอุมร์ที่พยายามแกะรอยเดินตามเส้นทางที่ท่านนบี ﷺ เคยได้ใช้สัญจรผ่านในอดีต และหยุดพักในสถานที่ที่ท่านเคยหยุดพักอาบน้ำละหมาด รวมถึงใช้น้ำที่เหลือพรมบนต้นไม้ตามที่ตนเองพบเห็นในช่วงการเดินทางร่วมกับท่านนบี ﷺ แม้การกระทำเช่นนั้นนักวิชาการบางกลุ่มเห็นว่าเป็นสิ่งที่ชอบ แต่บรรดานักวิชาการส่วนใหญ่ (ญุมฮูร) กลับเห็นว่ามิใช่ รวมถึงบรรดาเศาะฮาบะฮ์อาวุโสหลายท่าน เช่นอบูบักร อุมร์ อุษมาน อาลี อิบนุหมัสฮูด หรือ มุอาซ บินญะบัล ก็ไม่มีใครปฏิบัติเช่นนั้น เพราะหากเห็นว่าเป็นสิ่งที่ชอบพวกเขาก็คงปฏิบัติเช่นนั้นด้วยอย่างแน่นอน (Ibn Taymīyah, 1995 : 1/278-2781)

อิบนุอัลอุษัยมีน กล่าวให้ทัศนะว่า “เศาะฮาบะฮ์ (ผู้อยู่ในระดับรอบรู้ในทางนิติศาสตร์) คำพูดของเขาจะยึดเป็นหลักฐานได้ด้วย 2 เงื่อนไขต่อไปนี้ คือ (1) ต้องไม่ขัดแย้งกับคำพูดของอัลลอฮ์ และคำพูดของท่านนบี ﷺ แต่หากขัดแย้งกันก็ให้ยึดเอาคำพูดของอัลลอฮ์ ﷻ และท่านนบี ﷺ เป็นข้อยุติ (2) ต้องไม่ขัดแย้งกับคำพูดของเศาะฮาบะฮ์คนอื่น ๆ ซึ่งหากขัดแย้งกันก็ต้องพิจารณาในสิ่งที่เห็นว่ามีน้ำหนักกว่า ซึ่งทั้งนี้ไม่จำเป็นว่าคำพูดของเศาะฮาบะฮ์ท่านหนึ่งจะถูกต้องกว่าเศาะฮาบะฮ์อีกท่านหนึ่งเสมอไป” (Ibn al-Uthaymīn, 2004 : 3/291)

ส่วนการกระทำของเศาะฮาบะฮ์ที่ขัดแย้งไปจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์และทัศนะของบรรดาเศาะฮาบะฮ์ท่านอื่นๆ เช่นกรณีของเศาะฮาบะฮ์ ซือบัยร๊ะฮ์ บิน อัลหุศัยบ์ ซึ่งสังเวยก่อนตายให้ปากกิ้งอินทผลัมบนหลุมสุสานของตนโดยอ้างหะดีษบทหนึ่งซึ่งรายงานจากอิบนุ อับบาสว่า

(( مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَبْرَيْنِ فَقَالَ : إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ، فَأَخَذَ جَرِيدَةً رَطْبَةً فَشَقَّهَا نِصْفَيْنِ فَغَرَزَ فِي كُلِّ قَبْرٍ وَاحِدَةً. فَقَالُوا: لِمَ فَعَلْتَ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟. فَقَالَ : لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَبْسُ ))  
(أخرجه البخاري ، 1900 : 218)

ความว่า “ท่านนบี ﷺ ได้ผ่านไประหว่างสองหลุมศพ ท่านกล่าวว่า “แท้จริงทั้งสองนี้กำลังถูกทรมาน และสาเหตุของการถูกทรมานนั้นมิใช่เรื่องใหญ่โต หนึ่งในนี้เขาไม่รอบคอบในการปัสสาวะและการชำระล้างปัสสาวะ ส่วนอีกหนึ่งรายนั้น เขาเที่ยวร่ำลือผู้อื่น” หลังจากนั้นท่านก็เอาก้านอินทผลัมสดมาเสกเป็นสองส่วน แล้วปักลงไปในแต่ละหลุมศพพวกเขากล่าวว่า โอ้ศาสนทูตของอัลลอฮ์ ท่านทำเช่นนี้เพื่ออะไร ? ท่านตอบว่า “เพื่อว่าทั้งสองจะได้รับการผ่อนเบา (จากการทรมาน) ดราบใดที่ก้านอินทผลัมยังไม่แห้ง” (บันทึกโดย al-Bukhārī, 1900 : 218)

อิบนุหะญูร ได้อธิบายหะดีษดังกล่าวว่า “เป็นไปได้ว่าบุรียดะฮฺอาจเข้าใจความหมายหะดีษว่าสามารถปฏิบัติได้กับทุกคนในลักษณะทั่วไป มิใช่เป็นการเจาะจงเฉพาะชายสองคน(ตามที่ระบุในหะดีษ)เท่านั้น .. เนื่องจากการสรุปความของอัลบุคอรียกบอกว่านั้นเป็นกรณีเจาะจงเฉพาะชายสองคน ดังสังเกตได้จากคำกล่าวของอิบนุอุมร์ที่ท้วงติงว่า “เอาออกสิ เพราะการกระทำของเขาเท่านั้นแหละที่จะให้ร่มเงาแก่เขา” (al-‘Asqalānīy, 1956 : 3/283)

อัลอัลบานีย้อ้างอิงทัศนะข้างต้นว่า “ไม่เป็นที่ยอมรับเลยว่า สิ่งที่อัลบุคอรียหมายถึงนั้นคือทัศนะที่ถูกต้อง. เพราะความเข้าใจของบุรียดะฮฺเป็นหลักฐานมิได้ เนื่องเป็นแค่ความเห็น ซึ่งหะดีษมิได้บ่งบอกเช่นนั้น” (al-Albānīy, 1991: 258)

อิบนุบาซ ให้การอธิบายหะดีษข้างต้นในหนังสือ “ฟัตห์ อัลบารีย์” ว่า “ทัศนะที่เห็นว่าเรื่องนี้เป็นกรณีเฉพาะคือทัศนะที่ถูกต้อง เนื่องท่านนบี ﷺ ไม่เคยสั่งใช้ให้ปักกิ่งอินทผลัม นอกจากเฉพาะกรณีนี้ เป็นเพราะท่านทราบว่าชายทั้งสองหรือเจ้าของหลุมสุสานนั้นกำลังถูกทรมาน แต่ท่านไม่เคยสั่งใช้ให้ทำเช่นเดียวกันนั้นกับหลุมสุสานอื่นๆเลย หากเป็นสุนนะฮฺแล้ว แน่แน่นอนย่อมต้องทำกับทั้งหมด อีกทั้งแม้เคาะลีฟะฮฺผู้ตั้งและบรรดาเคาะลีฟะฮฺบะฮฺฮาซิมียะฮฺทั้งหลายก็ไม่มีใครกระทำเช่นนั้น เพราะหากเป็นเรื่องศาสนาพวกเขาคงกระทำก่อนแล้ว สำหรับกรณีการกระทำของบุรียดะฮฺจริงแล้วเป็นเพียงการวินิจฉัย (อิญญัตฮฺ) เอาเองของเขา ซึ่งการวินิจฉัยมีโอกาสผิดหรือถูกได้เสมอ แต่สำหรับกรณีนี้ที่ถูกต้องก็คือให้ละทิ้งการกระทำเช่นนั้นดังที่กล่าว” (ดู al-‘Asqalānīy, 1959 : 3/283-284)

จากหลักเกณฑ์ข้อนี้บอกว่า คำพูดหรือการกระทำจากเคาะลีฟะฮฺท่านหนึ่งหากไม่ขัดแย้งกับอัลกุรอานและสุนนะฮฺที่ถูกต้อง และไม่ขัดแย้งกับสายรายอื่นๆ สิ่งนั้นย่อมอนุญาตให้เห็นต่าง คือจะยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ได้และไม่ถือเป็นบิดอะฮฺ ส่วนการกระทำส่วนตัวของของเคาะลีฟะฮฺเพียงบางคนที่ขัดแย้งไปจากจุดมุ่งหมายของอัลกุรอานและสุนนะฮฺและขัดแย้งทัศนะของบรรดาเคาะลีฟะฮฺท่านอื่นๆ เช่นตัวอย่างการปักกิ่งอินทผลัมบนหลุมสุสานของบุรียดะฮฺ นั้นไม่นับเป็นบทบัญญัติทางศาสนาอีกทั้งเป็นการกระทำยอมเข้าข่ายบิดอะฮฺอีกด้วย

(5) ทุกๆอิบาดะฮฺที่ได้รับการยืนยันทางศาสนาให้ปฏิบัติในลักษณะเปิดกว้าง (อุมุม) หากนำไปปฏิบัติในลักษณะเจาะจง (มุกียัด) โดยไม่มีหลักฐานใดๆทางศาสนาบ่งบอกไว้ สิ่งนั้นย่อมถือเป็นบิดอะฮฺ

ในทำนองเดียวกัน ถือว่าทุกๆอิบาดะฮฺที่ได้รับการยืนยันในทางศาสนาให้ปฏิบัติในลักษณะเจาะจงทั้งในแง่ของกาลเวลา สถานที่ หรือวิธีการ แต่หากนำไปปฏิบัติในลักษณะเปิดกว้าง หรือเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิมที่ศาสนากำหนดมานั้นย่อมถือเป็นบิดอะฮฺด้วย

อบูฮามะฮฺ กล่าวว่า “ไม่ควรเจาะจงเวลาของอิบาดะฮฺต่างๆที่ศาสนามีได้เจาะจงเวลามั่นไว้ เนื่องการทำตามดีทั้งหลายควรเปิดกว้างเป็นอิสระที่สามารถปฏิบัติในช่วงเวลาใดก็ได้ เพราะเวลาหนึ่งมิได้ประเสริฐไปกว่าอีกเวลาหนึ่ง เว้นแต่ตามที่ศาสนาระบุหรือเจาะจงประเภทไว้เท่านั้น” (Abū Shāmah, 1980 :48)

อัลวันชาร์ฮีย กล่าวว่าเช่นกันว่า “อิบาดะฮฺหนึ่งๆจะต้องไม่นำไปอุดรทำในเวลา หรือสถานที่ใดๆ นอกจากตามที่บัญญัติไว้เท่านั้น เนื่องสิ่งที่ชนยุคหลังของประชาชาตินี้นำมาจริงแล้วก็ได้เลิกละไปว่าสิ่งที่ชนยุคแรกได้นำมาก่อนเลย.. แท้จริงความดีทั้งหมดนั้นอยู่ที่การปฏิบัติตามสละฟซอลิห์กลุ่มชนที่อัลลอฮฺทรงเลือกสรรมาเพื่อการนี้ ดังนั้นสิ่งใดที่พวกเขาปฏิบัติมาเราขอปฏิบัติตาม และสิ่งใดที่พวกเขาละทิ้งเราก็จะทิ้งเช่นกัน” (al-Wansharīy, 1980 : 7/100)

ตามหลักเกณฑ์บอกว่า อิบาตะสุใด ๆ ที่ได้รับการยืนยันในทางศาสนาให้ปฏิบัติในลักษณะเปิดกว้าง (อุมุม) คือสามารถปฏิบัติในเวลา สถานที่ วิธีการ หรือจำนวนใดก็ได้ ก็ไม่ควรปฏิบัติในลักษณะที่จำกัด และอิบาตะสุใด ๆ ที่ได้รับการยืนยันให้ปฏิบัติในลักษณะเจาะจง (มุก็อยยัด) คือ ฟังต้องปฏิบัติในเวลา สถานที่ วิธีการ หรือจำนวนหนึ่ง ๆ ที่เป็นการจำเพาะเจาะจงแล้ว หากเปลี่ยนแปลง หรือปฏิบัติเป็นอย่างอื่นย่อมเข้าข่ายเป็นบิดอะฮ์เช่นกัน

(6) รูปแบบอิบาตะสุใด ๆ ที่ท่านเราะสูล ﷺ ละเว้น แม้นด้วยเหตุผลน่าจะกระทำได้อีกทั้งไม่มีอุปสรรคอันใดขัดขวาง (มิให้กระทำ) กรณีเช่นนี้ถือว่าการละเว้นสิ่งนั้นถือเป็นสุนนะฮ์ และการฝ่าฝืนกระทำถือเป็นบิดอะฮ์

อิบนุตัยมีเยฮ์กล่าวว่า “อิบาตะฮ์ชนิดใด ๆ ก็ตามที่ท่านนบี ﷺ ละทิ้งการปฏิบัติ ย่อมตัดสินอย่างเด็ดขาดได้เลยว่าการปฏิบัติมันเป็นบิดอะฮ์ และหลงผิดแน่นอน และห้ามการใช้หลักการกียาสในกรณีเช่นนี้ด้วย” (Ibn Taymiyah, 2001: 150)

และอีกคำกล่าวหนึ่งของท่าน คือ “สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ มีอยู่ทั้งในกรณีของการละทิ้ง และในกรณีการปฏิบัติเช่นเดียวกัน เช่นท่านสั่งใช้ให้อะซานในกรณีละหมาดอุมุมะฮ์ แต่ในกรณีละหมาดอัดฮ์ทั้งสอง ท่านละหมาดโดยไม่มีทั้งการอิกอมะฮ์ และอะซาน ดังนั้นการละทิ้งหรือไม่อะซานในละหมาดอัดฮ์ทั้งสองย่อมถือเป็นสุนนะฮ์ด้วย ซึ่งผู้ใดที่ไม่มีสิทธิไปเพิ่มเติมในกรณีนั้นได้ และไม่มีสิทธิเรียกการกระทำเช่นนั้นว่าเป็นบิดอะฮ์หะซะนะฮ์ได้เช่นเดียวกัน เพราะทุกๆ บิดอะฮ์เป็นความหลงผิดนั่นเอง” (Ibn Taymiyah, 1992 : 2/600)

ตามหลักเกณฑ์นี้จึงสรุปได้ว่า รูปแบบอิบาตะสุใด ๆ ที่ท่านเราะสูล ﷺ ไม่เคยกระทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง แม้นด้วยเหตุผลแล้วเป็นสิ่งที่น่ากระทำสิ่งนั้นได้อีกทั้งไม่มีอุปสรรคใดๆ มาขัดขวางเลย กรณีเช่นนี้ถือว่าการละทิ้ง หรือไม่กระทำสิ่งนั้นคือสุนนะฮ์ที่ถูกต้องแล้ว แต่หากฝ่าฝืนกระทำมันย่อมถือเป็นบิดอะฮ์

(7) บิดอะฮ์ หมายถึงทุกๆ การอุตริกรรมในเรื่องศาสนา แม้นเป็นการดีก็ตาม หรือทัศนะส่วนบุคคลก็ตาม

อิบนุตัยมีเยฮ์กล่าวว่า “บิดอะฮ์ คือเรื่องราวทางศาสนาที่อัลลอฮ์มิได้ทรงบัญญัติ ดังนั้นหากผู้ใดนำสิ่งหนึ่งซึ่งอัลลอฮ์มิได้ทรงบัญญัติมายึดถือปฏิบัติเป็นศาสนา สิ่งนั้นย่อมเป็นบิดอะฮ์ แม้นเป็นสิ่งที่มาจากการดีก็ตาม” (Ibn Taymiyah, 1988 : 1/42)

และในอีกคำกล่าวหนึ่งคือ “การยึดถือสิ่งใด ๆ ที่อัลลอฮ์มิได้ทรงบัญญัติประหนึ่งเป็น “มันดูบ” หรือเป็น “วาญิบ” เพื่อนำสู่การเข้าใกล้ (เป็นอิบาตะฮ์) ต่ออัลลอฮ์ ทั้งโดยคำพูด หรือการกระทำก็ตาม ย่อมเท่ากับเป็นการบัญญัติศาสนาขึ้นมาเองโดยมิได้รับฉันทานุมัติจากอัลลอฮ์” (Ibn Taymiyah, 1995 : 2/582-583)

อัลอัลบานีย์อธิบายกรณีนี้ว่า “บิดอะฮ์ที่ถูกระบุว่าเป็นสิ่งที่หลงผิดในทางศาสนา หมายถึงคำพูด การกระทำ หรือความเชื่อที่ขัดแย้งกับสุนนะฮ์ แม้นจะเกิดจากการวินิจฉัย (อิญติฮาด) ก็ตาม” (al-Albānī, 1991: 306)

ตามหลักเกณฑ์นี้สรุปได้ว่าการอุตริกรรมบางประการในเรื่องศาสนา ที่เกิดจากกรณีการวินิจฉัย (อิญติฮาด) ของผู้รู้ หากหลักฐานที่นำมาใช้อ้างอิงนั้น อาจมองได้หลายแง่มุม (เช่นเป็นหลักฐานที่บรรดานักวิชาการเห็นต่างกัน และมีอาจชี้ชัดได้) กรณีเช่นนี้ย่อมมีอาจเรียกการอุตริกรรมนั้นว่าเป็นบิดอะฮ์ได้ ส่วนการอุตริกรรมในเรื่องศาสนา ที่เกิดจากการวินิจฉัย (อิญติฮาด) โดยอิงเอาหลักฐานที่ถูกต้อง หรืออ้างอิงหะดีษอย่างไม่ถูกต้อง เช่นหะดีษเมาฎูอ์ หรือหะดีษเงาะฮ์ฟอย่างชัดเจน สิ่งนั้นย่อมเรียกได้ว่าเป็นบิดอะฮ์

(8) บิดอะฮ์เป็นการเจตนาเพื่อเข้าใกล้ต่ออัลลอฮ์ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ทั้งด้วยการกระทำ หรือการละเว้น

จากการให้นิยามของอัลชาฎิียที่ว่า “ปิดอะฮฺหมายถึงแนวทางหนึ่งในเรื่องศาสนาที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นอันเป็นการเลียนแบบบทบัญญัติ” (al-Shātibī, 2000 : 1/43)

คำว่า “อันเป็นการเลียนแบบบทบัญญัติ” หมายถึงเป็นการเลียนแบบหรือปลอมแปลงแนวทางบางอย่างขึ้นมาทำให้ดูเหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับแนวทางศาสนาที่ถูกต้อง ซึ่งหากมีการเลียนแบบในเรื่องทางศาสนาแล้วย่อมไม่ถือเป็นปิดอะฮฺ เนื่องจากเป็นเพียงเรื่องการปฏิบัติทางจารีตประเพณีเท่านั้น

และคำว่า “เจตนาทำเพื่อเป็นการเข้าใกล้อัลลอฮฺ” หมายถึงการตัดสินใจงานหนึ่งที่ถูกต้องขึ้นโดยผนวกทำเป็นมันดูบ วาญิบ มักรฺหฺ หรือหะรอมก็ตาม ซึ่งทั้งสิ่งทีกระทำหรือไม่กระทำ หากเป็นการอิดาอะฮฺต่ออัลลอฮฺโดยไม่มีหลักฐานใดรับรองแล้ว ทั้งหมดล้วนเป็นปิดอะฮฺได้ทั้งสิ้น

ตามหลักเกณฑ์นี้สรุปได้ว่า การกำหนดสิ่งใดก็ตามที่ไม่มีอยู่เดิมในบทบัญญัติของศาสนาขึ้นมา แต่อุปโลกนการกระทำ หรือไม่กระทำสิ่งนั้นขึ้นมาว่าเป็นอิดาอะฮฺต่ออัลลอฮฺ ประการเช่นนั้นย่อมอยู่ในความหมายของปิดอะฮฺที่หลงผิดเช่นกัน

(9) ทุกๆการอิดาอะฮฺ หรือมุอามะลาต หรืออาดาต (ประเพณี) ที่ไม่ปรากฏรูปแบบในศาสนบัญญัติหากปฏิบัติโดยมีเจตนาเพื่อเป็นการเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ สิ่งนั้นย่อมถือเป็นปิดอะฮฺ

ปิดอะฮฺย่อมสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในเรื่องเกี่ยวกับอิดาอะฮฺ มุอามะลาต หรืออาดาต (ประเพณี) แต่ที่เห็นได้ชัดเจนนั่นคือปิดอะฮฺในเรื่องอิดาอะฮฺ ส่วนในเรื่องมุอามะลาตจะเกิดปิดอะฮฺได้ก็ต่อเมื่อมีความเกี่ยวข้องกับตะอับุด คือเป็นบทบัญญัติที่ผูกพันกับคำสั่งใช้ต่างๆ สำหรับในเรื่องอาดาต (ประเพณี) หากเมื่อใดถูกเชื่อมโยงกับข้อกำหนดต่างๆทางศาสนา และเจตนากระทำสิ่งนั้นๆเพื่อเป็นการเข้าใกล้ (ตะอับุด) ต่ออัลลอฮฺแล้ว ก็ย่อมกลายเป็นปิดอะฮฺได้เช่นกัน (al-Ghāmidī, 1991 : 1/303–305)

อัลชาฎิีย กล่าวว่า “สำหรับเรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวกับประเพณี(อาดาต)ในแง่ของความเป็นประเพณีล้วนๆแล้วย่อมไม่มีปิดอะฮฺ แต่หากนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องตะอับุด หรือวางไว้ในตำแหน่งของตะอับุด เมื่อนั้นย่อมเกิดเป็นปิดอะฮฺได้” (al-Shātibī, 2000 : 2/461)

นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า “ปิดอะฮฺเกิดขึ้นในเรื่องราวเกี่ยวกับอาดาตได้ก็ต่อเมื่อมีความเชื่อมโยงกับความหมายของตะอับุด กล่าวคือมิได้เป็นปิดอะฮฺในแง่ของความเป็นประเพณี แต่อาจเป็นปิดอะฮฺได้ในแง่ของสิ่งที่ศาสนบัญญัติไว้ ซึ่งหากปฏิบัติในลักษณะที่ขัดแย้งไปจากที่บัญญัติ อีกทั้งอ้างว่าเป็นเรื่องศาสนาที่ใช้เพื่อการตะอับุดต่ออัลลอฮฺ ซึ่งในแง่ที่ว่าหากที่เป็นปิดอะฮฺ” (al-Adawī, 1985 : 37–38)

สรุปตามหลักเกณฑ์นี้ได้ว่า ปิดอะฮฺส่วนใหญ่และที่เห็นได้ชัดเจนนั่นคือปิดอะฮฺในเรื่องราวเกี่ยวกับอิดาอะฮฺ ส่วนในเรื่องราวอื่นๆที่เกี่ยวกับมุอามะลาต หรืออาดาต (ประเพณี) ล้วนๆย่อมไม่ถือเป็นปิดอะฮฺ ยกเว้นหากนำปฏิบัติโดยเชื่อมโยงกับเรื่องตะอับุด หรือวางไว้ในตำแหน่งของตะอับุดก็ย่อมกลายเป็นปิดอะฮฺได้เช่นกัน

## สรุปผลการศึกษา

บทความเรื่องศึกษาหลักเกณฑ์การกำหนดขอบเขตของปิดอะฮฺตามทัศนะอุละมาอ์อะฮฺลุลสุนนะฮฺ มีเป้าหมายเพื่อศึกษาหลักเกณฑ์ในการกำหนดขอบเขตของปิดอะฮฺตามทัศนะอุละมาอ์อะฮฺลุลสุนนะฮฺ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลได้จากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์โดยใช้หลักการอุลุมุหะดีษ หลักการอุศูลฟิกฮฺ และหลักการอัลตารีฟี สามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้ว่าการกำหนดขอบเขตของปิดอะฮฺตามทัศนะอุละมาอ์อะฮฺลุลสุนนะฮฺนั้นเป็นไปภายใต้ 9 หลักเกณฑ์ ได้แก่ 1)

ปิดอะฮฺ หมายถึงทุกการอุตริกรรมในเรื่องศาสนา แม้เป็นการดีความ หรือทศนะส่วนบุคคล 2) ทุกปิดอะฮฺ ในทางศาสนาล้วนถือเป็นความหลงผิด 3) ปิดอะฮฺ คือสิ่งที่ไม่ใช่หลักฐานใดๆทางศาสนาให้การรับรอง 4) ทุกอิบาดะฮฺที่อ้างอิงมาจากหะดีษฎะอ์อิฟฎิดัน หรือหะดีษเมาฎูอ์ยอุมถือเป็นปิดอะฮฺ 5) คำพูดหรือการกระทำใดๆที่มาจากเศาะฮาบะฮฺท่านหนึ่งหากไม่ขัดแย้งกับอัลกุรอานและสุนนะฮฺที่ถูกต้อง และไม่พบว่าขัดแย้งกับสายรายอื่นๆ สิ่งนั้นย่อมอนุญาตให้เห็นต่าง และจะตัดสินเป็นปิดอะฮฺไม่ได้ 6) ทุกอิบาดะฮฺที่ได้รับการยืนยันทางศาสนาให้ปฏิบัติในลักษณะเปิดกว้าง (อุมุม) หากนำไปปฏิบัติในลักษณะเจาะจง (มุกัยยัด) โดยไม่มีหลักฐานใดๆทางศาสนาบ่งบอกไว้ สิ่งนั้นย่อมถือเป็นปิดอะฮฺ 7) รูปแบบอิบาดะฮฺใดๆที่ท่านเราะฮูล ﷺ ละเว้น แม้ด้วยเหตุผลพึงนาจะกระทำ อีกทั้งไม่มีอุปสรรคอันใดขัดขวาง การละเว้นกรณีเช่นนี้ถือว่าการละเว้นสิ่งนั้น ถือเป็นสุนนะฮฺ และการฝ่าฝืนกระทำถือเป็นปิดอะฮฺ 8) ปิดอะฮฺเป็นการเจตนาเพื่อเข้าใกล้ต่ออัลลอฮฺ ﷻ อาจเกิดขึ้นได้ทั้งด้วยการกระทำ หรือการละเว้น และ 9) ทุกการอิบาดะฮฺ หรือมุอามะลาต หรืออาดาต (ประเพณี) ที่ไม่ปรากฏรูปแบบในศาสนบัญญัติ หากปฏิบัติโดยมีเจตนาเพื่อเป็นการเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ ﷻ สิ่งนั้นย่อมถือเป็นปิดอะฮฺ

### อภิปรายผล

ปิดอะฮฺในเรื่องศาสนานั้นเป็นที่ต้องห้ามที่มีทั้งระดับ หะรอม และมักรูหฺ สำหรับหลักเกณฑ์การกำหนดขอบเขตของปิดอะฮฺตามทัศนะอุละมาอ์อะฮฺลุลสุนนะฮฺพบว่ามี 9 ประการได้แก่ 1) ทุกปิดอะฮฺในทางศาสนาล้วนถือเป็นความหลงผิด สอดคล้องกับหะดีษความว่า “ทุกสิ่งที่อุตริขึ้นเป็นปิดอะฮฺ และทุกปิดอะฮฺเป็นความหลงผิด” (บันทึกโดย Abū Dawūd, 2009 : 4607) 2) ปิดอะฮฺ คือสิ่งที่ไม่ใช่หลักฐานใดๆทางศาสนาให้การรับรอง สอดคล้องกับทัศนะอุละมาอ์ที่ว่าไม่มีใครมีสิทธิประดิษฐ์บทบัญญัติทางศาสนาขึ้นมาด้วยความคิดโดยที่ไม่มีหลักฐานหนึ่งๆบ่งชี้เอาไว้ได้ และทุกสิ่งที่ไม่ใช่หลักฐานใดๆบ่งชี้ไว้คือปิดอะฮฺ (al-Shātibī, 2000 : 2/262) 3) ทุกอิบาดะฮฺที่อ้างอิงมาจากหะดีษฎะอ์อิฟฎิดัน หรือหะดีษเมาฎูอ์ยอุมถือเป็นปิดอะฮฺ สอดคล้องกับทัศนะอุละมาอ์ที่เห็นว่าหลักฐานเดิมในเรื่องอิบาดะฮฺ คือการโหมะ นอกจากสิ่งที่ยัลลอฮฺ และศาสนทูตของพระองค์กำหนดให้ปฏิบัติเท่านั้น (Ibn al-Qayyim, 1976 : 1/344) 4) คำพูดหรือการกระทำใดๆที่มาจากเศาะฮาบะฮฺท่านหนึ่งหากไม่ขัดแย้งกับอัลกุรอานและสุนนะฮฺที่ถูกต้อง และไม่พบว่าขัดแย้งกับสายรายงานอื่นๆ สิ่งนั้นย่อมอนุญาตให้เห็นต่าง แต่จะตัดสินว่ามันเป็นปิดอะฮฺไม่ได้ สอดคล้องกับทัศนะอุละมาอ์ที่ว่าเห็นว่ามีมติเอกฉันท์ของบรรดาเศาะฮาบะฮฺถือเป็นความถูกต้องอันพิสุทธิ แม้จะมีความเห็นขัดแย้งแตกต่างออกไป แต่คำตอบที่ถูกต้องก็มีได้หลุดออกไปจากกรอบนั้นโดยสามารถหาความถูกต้องนั้นจากทัศนะของคนใดคนหนึ่งของพวกเขาได้ และจะตัดสินว่าทัศนะใดๆของคนใดผิดจะกระทำได้อีกต่อเมื่อทราบถึงหลักฐานจากอัลกุรอานและสุนนะฮฺถึงข้อผิดพลาดอย่างชัดเจนเท่านั้น (Ibn Taymīyah, 1995 : 13/24) 5) ทุกอิบาดะฮฺที่ได้รับการยืนยันทางศาสนาให้ปฏิบัติในลักษณะเปิดกว้าง (อุมุม) หากนำไปปฏิบัติในลักษณะเจาะจง (มุกัยยัด) โดยไม่มีหลักฐานใดๆทางศาสนาบ่งบอกไว้ สิ่งนั้นย่อมถือเป็นปิดอะฮฺ สอดคล้องกับทัศนะอุละมาอ์ที่เห็นว่าไม่ควรเจาะจงเวลาการปฏิบัติอิบาดะฮฺต่างๆที่ศาสนามีได้เจาะจงเวลามันไว้ เนื่องจากการทำความเข้าใจทั้งหลายควรเปิดกว้างเป็นอิสระที่สามารถปฏิบัติในช่วงเวลาใดก็ได้ เว้นแต่ตามที่ศาสนาระบุหรือเจาะจงประเภทไว้เท่านั้น” (Abū Shāmah, 1980 : 48) 6) รูปแบบอิบาดะฮฺใดๆที่ท่านเราะฮูล ﷺ ละเว้น แม้ด้วยเหตุผลน่าจะกระทำได้ อีกทั้งไม่มีอุปสรรคอันใดขัดขวาง (มิให้กระทำ) กรณีการละเว้นเช่นนี้ถือเป็นสุนนะฮฺ และการฝ่าฝืนกระทำถือเป็นปิดอะฮฺ สอดคล้องกับทัศนะอุละมาอ์ที่เห็นว่าอิบาดะฮฺใดๆที่ท่านนบี ﷺ ละทิ้งการ

ปฏิบัติ ย่อมตัดสินได้ว่าการปฏิบัติมันเป็นบิดอะฮฺ และหลงผิดแน่นอน อีกทั้งห้ามการใช้หลักการศึกษาในกรณีเช่นนี้ (Ibn Taymiyah, 2001: 150) 7) บิดอะฮฺ หมายถึงทุกๆ การอุตริกรรมในเรื่องศาสนา แม้เป็นการตีความหรือทัศนะส่วนบุคคลก็ตาม สอดคล้องกับทัศนะอุละมาอ์ที่เห็นว่าบิดอะฮฺ คือ เรื่องราวทางศาสนาที่อัลลอฮฺ ﷻ มิได้ทรงบัญญัติ หากผู้ใดนำสิ่งซึ่งอัลลอฮฺมิได้ทรงบัญญัติมายึดถือปฏิบัติเป็นศาสนา สิ่งนั้นย่อมเป็นบิดอะฮฺ แม้ได้มาจากการตีความก็ตาม (Ibn Taymiyah, 1988 : 1/42) 8) บิดอะฮฺเป็นการเจตนาเพื่อเข้าใกล้ต่ออัลลอฮฺ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ทั้งด้วยการกระทำ หรือการละเว้น สอดคล้องกับทัศนะอุละมาอ์ที่เห็นว่าบิดอะฮฺหมายถึงแนวทางหนึ่งในเรื่องศาสนาที่ถูกประตีสรรค์ขึ้นอันเป็นการเลียนแบบบทบัญญัติ (al-Shātibī, 2000 : 1/43) และ 9) ทุกการบิดอะฮฺ หรือมุอะมะลาต หรืออาดาต (ประเพณี) ที่ไม่ปรากฏรูปแบบในศาสนบัญญัติ หากปฏิบัติโดยมีเจตนาเพื่อเป็นการเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ สิ่งนั้นย่อมถือเป็นบิดอะฮฺ สอดคล้องกับทัศนะอุละมาอ์ที่เห็นว่า “การงานใดที่ไม่มีในบทบัญญัติศาสนาแต่เดิม แต่หากถูกเชื่อมโยงกับข้อกำหนดทางศาสนา และเจตนากระทำสิ่งนั้นๆ เพื่อเป็นการเข้าใกล้ (ตะอับบุด) ต่ออัลลอฮฺแล้ว ก็ย่อมกลายเป็นบิดอะฮฺได้เช่นกัน (al-Ghāmidī, 1991 : 1/303-305)

### ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาหลักเกณฑ์การกำหนดขอบเขตของบิดอะฮฺตามทัศนะอุละมาอ์อะฮฺลุลสุนนะฮฺ” มีข้อเสนอแนะดังนี้

สมควรมีการศึกษาวิเคราะห์การให้ความหมายบิดอะฮฺในทัศนะอุละมาอ์ และผลกระทบต่อเอกภาพของสังคมมุสลิม

สมควรมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการให้ความหมายบิดอะฮฺของอุละมาอ์ด้านหะดีษ และอุละมาอ์ด้านฟิกฮ์

### บรรณานุกรม

พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน , นักเรียนเก่าอาหรับ, สมาคม. 1419. พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย. มะดีนะฮ์ อัลมุนาวะเราะฮ์ฮ์ : ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.

Abū Dawūd, Sulaimān bin al-Ash'ath al-Azdī al-Sijistānī. 2009. **Sunan Abī Dawūd**. Dimashq : Dār al-Risālah al-<sup>ḥ</sup>Alamīyah.

Abū Shāmah, Shihāb al-Dīn al-Muqaddisī. 1980. **al-Baith ala Inkār al- Bida<sup>ḥ</sup> wa al-Hawādith**. al-Makkah al-Mukarramah : Mathba<sup>ḥ</sup> al-Nahdhah al-Hadithah.

al-<sup>ḥ</sup>Adawī, Muhammad Ahmad. 1985 . **Usūl fi al-Bid<sup>ḥ</sup>ahwal-Sunan** . Bairūt : al-Maktab al-Islamī .

al-Albānī, Muhammad Nāsiruddīn. 1988 . **Dha<sup>ḥ</sup>if al-Jamia al-Saghir wa Sīyadahtuhu**. Bairūt : al-Maktab al-Islamī.

al-Albānī, Muhammad Nāsiruddīn. 1991. **Silsilat al-Ahādith al-Da'ifah wa al-Maudhu<sup>ḥ</sup>ah. Riyādh**: Maktabah al-Ma'rifah.

al-Bukhārī. Muhammad bin Ismā'il. 1990. **Ṣaḥīḥ Al-Bukhārī**. Dimashq : Maktabah Dār al-Bayān.

al-Ghāmidī, Said Nasir al- al-Ghāmidī. **Haqiqah al-Bid'ah wa Ahkāmuhu**. Riyādh : Maktabah al-Rushd.

Ibn Bāz, <sup>ḥ</sup>Abd al-Aziz bin <sup>ḥ</sup>Abdullah. 1991. **al Tahqīq wa al-Idah li Kathīr min Masā'il al Haj wa al Umrah wa al Ziyārah ala Dou' al Kitāb wa al-Sunah**. Riyādh : Wizarah al-Shuaun al-Islamīyah wa al-Awqāf.

Ibn Qayyim, Muhammad bin Abi Bakr. 1976. **I'lam al- Muqīn an Rab al-Alamin**. Bairūt : Dār al-Fikr.

Ibn Rajab, Zain al-Dīn bin <sup>ḥ</sup>Abd al-Rahmān. 1998. **Jamia al-Ulum wa al-Hikam**. Bairūt : Muassasah al-Risālah.

Ibn Taymīyah, Ahmad bin <sup>ḥ</sup>Abd al-Halim. 1948. **Iqtida' al-Sirat al-Mustaqim Mukhalafat Ashab al-Jahim**. al-Qāhirah : Matbaah al-Sunnah al-Muhammadīyah.

Ibn Taymīyah, Ahmad bin <sup>ḥ</sup>Abd al-Halim. 1995. **Majmua al-Fatawa**. al-Madīnah al-Munawarah: *Majma' al-Malik Fahd* li-Tiba<sup>ḥ</sup>ah al-Mushaf al-Sharif.

Ibn Taymīyah, Ahmad bin <sup>ḥ</sup>Abd al-Halim. 2001. **al-Tuhfah al-Iraqīyah**. Riyādh : Maktabah al-Rushd.

Ibn Wadhah, Muhammad bin Wadhah al-Qurthubī. 1996 . **Kitāb ma ja'a min al-Bida<sup>ḥ</sup>**. Riyādh : Dār al-Sumayī.

al-Khalīl bin Ahmad al-Farahidī. 2003. **Kitāb al-<sup>ḥ</sup>Ayn**. Bairūt : Dār al-Kutub al-Ilmīyah.

al-Lajnah al-Da'imah li al-Buhūth al-Ilmīyyah wa al-Iftaa. 2003 **Fatawa al-Lajnah al-Da'imah li al-Buhūth al-Ilmīyyah wa al-Iftaa**. Riyādh : Dār al-Moayyed.

Muslim, Abū al-Husein Muslim bin al-Hajjaj al-Qusairī. 1991. **al- Ṣaḥīḥ**. al-Qāhirah : Dār al-Hadith.

*al-Shātibī*, Abū Ishaq Ibrahim bin Musa. 2000. *al-Itizām*. Misr : Dār Ibn Affān.

al-Subkī, Taj al-Dīn ʿAbd al-Wahhab al-Subkī. 1964. *Thabaqat al-Shafiʿīyah al-Kubra*. Bairūt :  
Dār Ihya al-Kutub al-Arabīyah.

al-Tirmidhī, Abū Isā al-Tirmidhī. 1983. *Sunan al-Tirmidhī*. Bairūt : Dār al-Fikr.

al-Uthaymīn, Muhammad bin Ṣālih . 2004 : 412. *Sharh al-Arbain al-Nawawīyah*. Riyādh : Dār al-  
Thurīyah.